

Traductors de còmic, traductors de luxe

Joan Manuel Soldevilla Albertí

La història de les publicacions infantils i juvenils en català en els anys del franquisme és una de les més coratjoses i admirables de tot el que va comportar la resistència cultural en aquells anys. Dos noms són de referència obligada, *L'Infantil-Tretzevents* i *Cavall Fort*, dues revistes que van esdevenir un far en la foscor, que van apostar per un model de publicació molt innovador en aquell moment, que van saber adaptar-se a les circumstàncies històriques i culturals tan canviants, que van ser plataforma per a il·lustradors, dibuixants i escriptors del país i que van tenir una cura exquisida a l'hora de traduir al català el millor còmic europeu i de dignificar la figura del traductor de còmics. *L'Infantil-Tretzevents* –amb els seus canvis de capçalera– es va publicar del 1951 al 2011; *Cavall Fort* va aparèixer per primer cop l'any 1961 i encara es publica.

Les dues revistes van veure la llum en anys de repressió de la llengua catalana, quan havia estat expulsada i prohibida a l'escola i als mitjans de comunicació, i ho van fer amb l'objectiu clar d'esdevenir un referent cultural i lingüístic per a una generació que no havia pogut formar-se en la seva llengua. Van poder aparèixer gràcies a la protecció de l'Església, que, tot i que era un dels pilars del règim franquista, tenia en determinats sectors del clergat un dels nuclis més actius del catalanisme fora de l'àmbit de la clandestinitat. Per aquesta raó, la protecció del Bisbat de Solsona per a *L'Infantil-Tretzevents* i més endavant dels bisbats de Girona, de Vic i de Solsona per a l'aparició de *Cavall Fort* va ser imprescindible i l'única via per esquivar les reticències del règim a l'aparició d'una revista en català adreçada als nens. La tasca de les dues revistes s'ha estudiat àmpliament, però en aquest article volem centrar el nostre estudi en un vessant molt concret: el de les traduccions dels anys seixanta i setanta.

Quan al començament d'aquest període les dues revistes es van plantejar irrompre en el mercat, hem de pensar que ens trobàvem en l'edat d'or del *tebeo* espanyol. La televisió encara era minoritària i la historieta era el mitjà totpoderós que nenes i nens, joves i adults, devoraven setmanalment. En aquest context dominaven l'espai comercial tres tipus de producte: el quadernet d'aventures o policíac –model *El Capitán Trueno* o *Aventuras del FBI*–, el quadernet femení –*Florita i Azucena* en serien dues bones representants– i la revista d'humor, en què s'anaven imposant de manera abassegadora les propostes de Bruguera –*Pulgarcito*, *DDT*, i més endavant *Mortadelo* i *Zipi y Zape*–. Veient d'aquest panorama, *L'Infantil-Tretzevents* i *Cavall Fort* van apostar per unes publicacions de caire molt diferent de les que es podien trobar en aquells moments als quioscos del país i van prendre com a referència les més prestigioses revistes de còmic francobelga del moment, *Spirou*, *Tintin* i *Pilote*. A partir d'aquesta elecció, les dues capçaleres en català van definir quin tipus de sèries volien publicar quan van incorporar a les seves pàgines una acurada selecció del millor còmic europeu i així es van escollir sèries de Franquin, Charlier, Grec, Mitacq, Uderzo, Morris, Roba o Goscinny alhora que també s'editaven obres d'autors catalans que seguien aquests models francobelgues. Aquesta elecció va anar acompanyada d'una cura equivalent a l'hora de triar traductors: es va disposar de la feina d'autors emergents o consolidats, que vistos des d'una perspectiva actual es converteixen en una selecció d'una vàlua extraordinària: Pere Calders, Joan Ventalló, Miquel Martí i Pol, Joaquim Carbó, Albert Jané o Víctor Mora. Les traduccions no acabaven la vida a les pàgines de la revista, sinó que, a imitació del model europeu, llavors encara desconegut a casa nostra, després tenien un llarg recorregut en les edicions en àlbum a càrrec de les

Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Jaimes Libros o Anxaneta. El model àlbum va triomfar tant que alguns títols van sortir directament en aquest format, sense pre-publicació a les revistes, i va acabar imposant-se en el mercat en llengua espanyola.

Més enllà del fet que pogués comportar una feina més o menys dignament remunerada, no es pot obviar que en aquells anys el compromís amb la llengua i la voluntat d'acostar-la als lectors marcava determinades decisions dels escriptors; en aquest sentit, i com ja es comentava en un article publicat a [Visat](#), la decisió de Joaquim Ventalló d'assumir les traduccions de *Les aventures de Tintín* per a l'Editorial Joventut s'havia d'emmarcar en aquesta dinàmica de compromís amb el país. Així també s'expliquen projectes com la col·lecció «La Cua de Palla», que recollia els clàssics de la novel·la policíaca i que, d'igual manera, sempre va anar conduïda per una nòmina de traductors impressionant, com va ser la integrada per Maria Aurèlia Campmany, Ramon Folch i Camarassa, Josep Vallverdú, Manuel de Pedrolo, Maurici Serrahima o Rafael Tassis, entre d'altres.

A *L'Infantil-Tretzevents* o directament als àlbums de Jaimes Libros és on la tasca va ser més àmplia i el seguit de col·laboradors més nombrosos. Pere Calders va traduir *Els pirates del silenci*, un dels títols clau d'una de les sèries cabdals del còmic europeu, *Espirú*, creació del gran André Franquin; Miquel Martí i Pol va ser l'encarregat dels àlbums d'aventures marineres protagonitzades pel tinent Howard Flynn, de Duval i Vance, però també va assumir les traduccions de la primera gran sèrie de Goscinny i Uderzo, *Umpah-Pah*. Víctor Mora es va responsabilitzar d'elaborar les complexes traduccions d'*Astèrix* que publicava en àlbum Bruguera i un jove Joan Ventalló va assumir la traducció dels àlbums del l'esmentat *Espirú* de Franquin i de la sèrie *Transpontí*, guionitzada per Goscinny; fill de Joaquim Ventalló i de la també traductora Joana Givanel, recorda que era una feina correctament pagada i molt satisfactòria.

Per mitjà de *Cavall Fort*, la tasca de traducció es va centrar en dos autors cabdals, Albert Jané i Joaquim Carbó. Jané, que va ser director de la revista durant prop de vint anys, ha estat el traductor de referència del país i la seva tasca ha estat monumental, com recorda [un altre article](#) d'aquesta revista. En una subtil però inequívoca afirmació professional, presentava la seva feina com a versions, no com a traduccions, i és ben veritat que va fer un esforç colossal per adaptar a la sensibilitat del país sèries com *Jan i Trencapins* i *Els Barrufets*, de Peyo; *Gil Pupil·la*, de Tillieux; *Aquil·les Taló*, de Greg; o *Espirú* i *Sergi Grapes*, de Franquin.

El cas de Joaquim Carbó és especialment rellevant per les conseqüències que va tenir la seva feina de traductor; va ser l'encarregat de fer les «versions» de *La patrouille des Castors*, de Jean Michel Charlier i Michel Tacq; Charlier és possiblement el guionista més important del còmic europeu i obra seva són sèries llegendàries com *Blueberry*, *Barbe-rouge*, *Buck Danny* o *Tanguy et Laverdure*. *La patrulla dels Castors* va ser una sèrie considerada menor, però que amb els anys ha estat reconeguda com una obra mestra del gènere d'aventures. A l'hora d'emprendre la traducció, Carbó es va enfrontar al repte de fer parlar uns personatges joves –escoltes i aventurers– amb un català fresc i espontani, creïble, i se'n va sortir de manera magnífica. Des del 1963 i al llarg de tretze títols –set de publicats en els àlbums d'Anxaneta– Carbó va triar un model de llengua fresc i nostrat, gens encarcerat i molt ric en expressions i frases fetes. Però, a més a més, la traducció minuciosa de la feina de Charlier li va permetre assumir perfectament el codi narratiu de la historieta; quan l'any 1967 es va plantejar adaptar al còmic *La casa sota la sorra* amb dibuixos de Josep Maria Madorell –el pare de *Jep i Fidel*–, la confluència de tant de talent va permetre crear una sèrie que podem considerar la millor sèrie d'aventures del còmic en català.

Avui les coses han canviat, les traduccions de còmic en català són testimonials –un element que ens hauria de fer reflexionar– i la creació de còmic en català tampoc no troba l'encaix en el mercat. Però va haver-hi un moment, en anys de resistència i de compromís, que hi va haver una confluència singular entre un seguit d'autors significatius de les nostres lletres i el món del còmic.